ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9:34
DOI https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2026.3.28

Бартош С. Б.
аспірант
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
Національної академії педагогічних наук України
ORCID: 0009-0006-0171-965X

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД КОНСТРУКТИВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR THE CONSTRUCTIVIZATION OF THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF PARTICIPANTS IN ADMINISTRATIVE COURT PROCEEDINGS: CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND PROGRAMME STRUCTURE

У статті обґрунтовано концептуальні засади та розкрито структуру програми психологічного супроводу конструктивізації професійної діяльності учасників адміністративного судового процесу. Конструктивізацію професійної діяльності визначено як цілеспрямований процес розвитку психологічних умов, що забезпечують ефективну, психологічно безпечну та орієнтовану на спільне розв'язання проблеми взаємодію сторін, а програму психологічного супроводу – як систему цілеспрямованих заходів формування й розвитку цих умов у фахівців правничої сфери. Методологічною основою програми визначено інтеграцію системно-діяльнісного, конструктивістського, компетентнісного та андрагогічного підходів, що дає змогу розглядати розвиток фахівця не як засвоєння готових приписів, а як активне перетворення власного професійного досвіду дорослою особистістю. Програму побудовано на трьох засадничих положеннях: дворівневій (внутрішня та зовнішня підсистеми) природі психологічних умов; диференційованості впливу за результатами попередньої діагностики; урахуванні чотирьох елементів конструктивізації – суб'єкта, професійного середовища, професійних завдань і професійної взаємодії. Показано спрямованість програми на розвиток трьох взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, емоційно-регулятивного та комунікативно-поведінкового. При цьому враховано рольову специфіку суддів, адвокатів і представників суб'єктів владних повноважень та структурну асиметрію адміністративного судочинства. Розкрито чотиримодульну структуру програми: професійна адаптивність; техніки психічної саморегуляції; профілактика професійного вигорання; самовдосконалення професіонала. Описано три рівні її впровадження: індивідуально-психологічний, комунікативно-психологічний та організаційно-психологічний. Логіку методичного забезпечення побудовано на основі моделі проєктування навчання ADDIE та чотирирівневої моделі оцінювання Д. Кіркпатріка (D. Kirkpatrick). Емпіричну перевірку ефективності програми визначено як завдання подальшого етапу дослідження.

Ключові слова: психологічний супровід, конструктивізація професійної діяльності, адміністративне судочинство, програма психологічного супроводу, андрагогіка, професійне вигорання, емоційна саморегуляція.

The article substantiates the conceptual foundations and reveals the structure of a programme of psychological support for the constructivization of the professional activity of participants in administrative court proceedings. Constructivization is understood as a purposeful process of developing the psychological conditions that ensure effective, psychologically safe and problem-solving-oriented interaction between the parties, whereas the support programme is defined as a system of purposeful measures for forming and developing these conditions in legal professionals. The methodological basis of the programme is the integration of the system-activity, constructivist, competence-based and andragogical approaches, which allows the specialist's development to be regarded not as the assimilation of ready-made prescriptions but as the active transformation of one's own professional experience by an adult personality. The programme rests on three premises: the two-subsystem nature of psychological conditions; the differentiated influence that follows preliminary diagnostics; and the four elements of constructivization. It targets three interrelated components – cognitive, emotional-regulatory and communicative-behavioral – with account of the role-specific hierarchy of their significance for judges, lawyers and representatives of subjects of public authority. The four-module structure and three levels of implementation are described, as well as the logic of methodological support based on the ADDIE design model and Kirkpatrick's four-level evaluation model. The programme is intended for use in the professional training and continuing education of judges, lawyers and representatives of subjects of public authority, as well as in the work of psychological services that support legal professionals. The empirical evaluation of the programme's effectiveness is defined as a task for a further stage of research.

Key words: psychological support, constructivization of professional activity, administrative court proceedings, psychological support programme, andragogy, occupational burnout, emotional self-regulation.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Ефективність адміністративного судочинства визначається не лише досконалістю процесуальних норм, а й психологічною готовністю його учасників до конструктивної професійної взаємодії. На відміну від інших видів судочинства, в адміністративних справах однією зі сторін завжди виступає суб'єкт владних повноважень, наділений організаційними та інформаційними ресурсами, яких приватна особа здебільшого позбавлена; така структурна асиметрія створює додаткове психологічне напруження, а процедурні чинники розгляду адміністративних спорів впливають на сприйняття справедливості процесу [25]. За цих обставин актуалізується потреба не лише діагностувати наявний рівень розвитку психологічних умов конструктивізації професійної діяльності, а й цілеспрямовано їх формувати й розвивати.

Психологічне вивчення діяльності учасників судового процесу належить до предметного поля юридичної психології, яка досліджує закономірності та механізми психічної діяльності людей у сфері відносин, що регулюються правом [1]. Суддівська діяльність є соціономічною професією, у якій міжособистісна взаємодія є не допоміжною, а визначальною стороною роботи, а професійно-психологічна готовність судді охоплює психологічну компетентність щодо поведінки учасників процесу, загальну психологічну культуру й розвинені морально-етичні установки та мотивацію особистісної самореалізації у професії [11]. Ці ознаки притаманні й іншим учасникам процесу – адвокатам і представникам суб'єктів владних повноважень. Це робить психологічну складову їхньої діяльності самостійним предметом дослідження.

Психологічні вимоги до різних учасників адміністративного процесу суттєво різняться. Діяльність судді як представника соціономічної професії висуває підвищені вимоги до рефлексивності, нейтральності та керування емоційною працею [11], а рольовий конфлікт і невизначеність вимог до судді є доведеними чинниками професійного вигорання [24]. Діяльність адвоката пов'язана з інтенсивною міжособистісною взаємодією та значним емоційним навантаженням, що за несформованих механізмів саморегуляції призводить до емоційного вигорання й активізації непродуктивних механізмів психологічного захисту [7]. Діяльність представника суб'єкта владних повноважень відбувається в умовах владної асиметрії та потребує принциповості й стійкості до маніпулятивного впливу. Ця різнорідність психологічних профілів учасників одного процесу зумовлює потребу не в уніфікованій, а в диференційованій за ролями програмі психологічного супроводу.

Окремим і вкрай актуальним аспектом психологічних умов юридичної діяльності є проблема емоцій та їхнього впливу на професійну поведінку. Традиційне уявлення про емоційно нейтрального правозастосовника поступово поступається місцем диференційованому розумінню: емоційна складова є невід'ємним чинником розсуду під час ухвалення дискреційних рішень [3], а ігнорування ролі емоцій у юридичній практиці визнають психологічно хибним і шкідливим для добробуту правників [18]. Емпіричні дослідження психологічного стресу та благополуччя суддів підтверджують значущість цих чинників для якості правосуддя й указують на потребу цілеспрямованої психологічної підтримки фахівців права [27]. Проте цілісної, диференційованої за процесуальними ролями програми психологічного супроводу фахівців правничої сфери, зорієнтованої саме на специфіку адміністративного судочинства, у вітчизняній психології бракує. Розроблення концептуальних засад і структури такої програми є актуальним науково-практичним завданням.

Теоретико-методологічним підґрунтям розроблення програми слугують кілька напрямів. Компетентнісний підхід трактує результат професійної підготовки не як просту суму знань і навичок, а як системну здатність суб'єкта ефективно діяти в конкретних умовах, серед складників якої окремо виокремлюють конструктивність особистості [4]. У психології професійного становлення конструктивізація постає водночас як підвищення ефективності діяльності й як забезпечення психологічного благополуччя та умов для професійної самореалізації фахівця, а психологічний супровід професійного становлення розглядається як окремий предмет прикладного дослідження [6]. Оскільки учасники судового процесу є дорослими фахівцями, методологічно доцільним є опертя на андрагогіку та сучасні стратегії освіти дорослих [8]. Проєктування розвивальних заходів спирається на інструктивно-проєктувальну модель ADDIE, що охоплює аналіз, дизайн, розроблення, впровадження й оцінювання та слугує гнучким орієнтиром побудови ефективного навчання [28]. Оцінювання результативності пропонується проводити за чотирирівневою моделлю Д. Кіркпатріка (D. Kirkpatrick) (реакція, научіння, поведінка, результати) [14]. Окремі психологічні умови конструктивізації досліджено фрагментарно: критичне мислення та когнітивну рефлексію як здатність гальмувати інтуїтивно привабливу, але хибну відповідь [16]; емоційну регуляцію пізнавальної діяльності [13]; професійне вигорання суддів і шляхи його запобігання [2] у зв'язку з рольовим стресом [24] та психологічним благополуччям фахівців права [26]. Невирішеною залишається інтеграція цих розрізнених напрямів у цілісну програму психологічного супроводу, побудовану на єдиній теоретичній моделі й диференційовану за рольовими профілями учасників адміністративного судочинства.

Мета статті – обґрунтувати концептуальні засади та розкрити структуру програми психологічного супроводу конструктивізації професійної діяльності учасників адміністративного судового процесу. Досягнення мети передбачає визначення методологічних підходів до програми, обґрунтування її спрямованості на компоненти конструктивізації та опис її модульної структури й рівнів упровадження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження має теоретичний характер. Для розроблення концептуальних засад і структури програми використано

методи теоретичного аналізу та узагальнення психолого-педагогічної й галузевої літератури, порівняння й систематизації наукових підходів, а також метод моделювання – для побудови компонентної та модульної структури програми й рівнів її впровадження. Емпіричних даних у межах цієї статті не збиралося; оцінювання ефективності запропонованої програми за чотирирівневою моделлю Д. Кіркпатріка визначено як завдання подальшого етапу дослідження.

Методологічним орієнтиром аналізу психологічних умов слугувало їх розуміння як дворівневої системи. У психології праці психологічні умови ефективного здійснення діяльності прийнято поділяти на внутрішні – індивідуально-психологічні характеристики особистості (професійно важливі якості, мотивація, стресостійкість) – та зовнішні – соціальні й організаційні умови середовища. Ці рівні є не взаємовиключними, а взаємозумовленими, оскільки внутрішні умови визначають здатність особистості ефективно використовувати зовнішні [6]. Серед внутрішніх умов суттєвого значення набуває мотиваційна спрямованість особистості на якісне виконання обов'язків, прагнення до самовдосконалення та усвідомлення соціальної відповідальності власної діяльності [5]. Саме таке двоскладове розуміння психологічних умов покладено в основу проєктування програми, а інтеграція системно-діяльнісного, конструктивістського, компетентнісного [4] та андрагогічного [8] підходів забезпечила методологічну рамку побудови її змісту.

Інтеграцію чотирьох підходів у межах дослідження реалізовано наступним чином. Системно-діяльнісний підхід зумовлює розгляд конструктивізації як цілісної системи, елементи якої – суб'єкт, професійне середовище, професійні завдання та професійна взаємодія – перебувають у функціональних зв'язках. Конструктивістська парадигма обґрунтовує механізм розвитку через активне перетворення суб'єктом власного досвіду, а не через трансляцію готового знання. Компетентнісний підхід задає цільовий результат навчання у вигляді системної здатності діяти в конкретних умовах [4]. Андрагогічний підхід визначає засоби досягнення цього результату з урахуванням суб'єктності, наявного досвіду та внутрішньої мотивації дорослого, що навчається [8]. Таке поєднання забезпечує узгодженість між теоретичною моделлю конструктивізації та практичною логікою побудови розвивальних заходів.

Під конструктивізацією професійної діяльності учасників адміністративного судового процесу ми розуміємо цілеспрямований процес розвитку психологічних умов, що забезпечують ефективну, психологічно безпечну й орієнтовану на спільне розв'язання проблеми взаємодію сторін. Програму психологічного супроводу визначаємо як систему цілеспрямованих заходів формування й розвитку цих умов у фахівців правничої сфери. Її методологічну основу становить інтеграція системно-діяльнісного підходу, конструктивістської парадигми, компетентнісного [4] та андрагогічного [8] підходів. Такий синтез дає змогу розглядати розвиток фахівця не як засвоєння готових приписів, а як активне перетворення власного професійного досвіду дорослою особистістю. Ці підходи є взаємодоповнювальними, а не альтернативними: системно-діяльнісний задає рамку аналізу професійної діяльності, конструктивістський розкриває механізм активного перетворення досвіду, компетентнісний визначає цільовий результат, а андрагогічний ураховує специфіку навчання дорослого суб'єкта.

У широкому сенсі конструктивізацію професійної діяльності визначаємо як цілеспрямований психологічний процес активного формування й підтримання у фахівця тих внутрішніх і зовнішніх умов, що забезпечують ефективне виконання професійних функцій, конструктивну міжсуб'єктну взаємодію та психологічне благополуччя професіонала у складних інституційних контекстах. Три компоненти конструктивізації є не автономними, а взаємопов'язаними й взаємодоповнювальними: когнітивний компонент забезпечує якість аналізу правової ситуації та обґрунтованість рішення, емоційно-регулятивний – стійкість і самоконтроль у процесі його ухвалення й доведення, а комунікативно-поведінковий – конструктивну реалізацію рішення у взаємодії зі сторонами. Дефіцит будь-якого з компонентів знижує загальну конструктивність діяльності, тому програма передбачає збалансований розвиток усіх трьох з урахуванням їхньої рольової ієрархії.

Концептуально програма спирається на три засадничі положення. По-перше, психологічні умови утворюють дві взаємозалежні підсистеми – внутрішніх (особистісних) і зовнішніх (середовищних) умов, тому забезпечення ефективності діяльності неможливе лише через розвиток особистісних ресурсів і потребує паралельного впливу на умови середовища; це узгоджується з розумінням особистісної готовності фахівця до професійної діяльності [10]. По-друге, оскільки кожен компонент конструктивізації може проявлятися на різних рівнях розвитку, програмі передує діагностика, а подальший вплив є диференційованим. По-третє, конструктивізація як процес охоплює чотири ключові елементи – суб'єкта діяльності, професійне середовище, професійні завдання та професійну взаємодію [6], кожен з яких є точкою докладання психологічних умов.

Програма спрямована на розвиток трьох взаємопов'язаних компонентів конструктивізації. Когнітивний компонент охоплює критичне мислення та обґрунтованість процесуальних рішень. Його розвиток передбачає культивування когнітивної рефлексії [16] і продуктивного, рефлексивного оброблення інформації як противаги інтуїтивним викривленням, до яких вразливий суб'єкт, що ухвалює рішення [23]. Окрему увагу приділено проблемі неупередженості: навіть за свідомого прагнення до об'єктивності на процес правозастосування можуть впливати когнітивні упередження, а їх подолання потребує розвитку метакогнітивних навичок і спеціальних стратегій рефлексивного оброблення інформації [23]. Емоційно-регулятивний компонент забезпечує стре-

состійкість і саморегуляцію передусім через механізми емоційної регуляції пізнавальної діяльності [13] та формування саморегуляції в умовах невизначеності [12]; його розвиток є водночас засобом профілактики професійного вигорання [2]. Актуальність цього компонента підсилюється сучасним розумінням того, що емоції є невід'ємною складовою правозастосовної діяльності [3], а їх свідоме нехтування підвищує психологічну вразливість фахівця [18]. Комунікативно-поведінковий компонент реалізує ефективну міжособистісну взаємодію та гнучкість у виборі стратегій поведінки, спираючись, зокрема, на розвинений емоційний інтелект фахівця, що дає змогу адекватно сприймати психологічний стан співрозмовника й обирати відповідну тактику [19]. Ієрархія значущості цих компонентів є різною для суддів, адвокатів і представників суб'єктів владних повноважень, тому програма не може бути уніфікованою й передбачає рольову диференціацію змісту.

Теоретичне обґрунтування кожного компонента спирається на відповідні психологічні концепції. У межах когнітивного компонента спосіб прийняття рішень в умовах невизначеності та конфлікту описують через патерн пильності – ретельний розгляд альтернатив і зважування інформації перед вибором – на противагу неадаптивним патернам уникнення, перекладання відповідальності й прокрастинації [21]. Програма передбачає діагностику й цілеспрямований розвиток саме пильного прийняття рішень. Стрижнем емоційно-регулятивного компонента є теорія регуляції емоцій, яка розрізняє антецедентні стратегії (зокрема когнітивну переоцінку) та стратегії, спрямовані на модуляцію вже наявної емоційної реакції (придушення її вираження), і наголошує на принциповому значенні моменту застосування стратегії [17]. Програма орієнтує учасників на продуктивнішу когнітивну переоцінку як засіб збереження працездатності в емоційно навантажених ситуаціях. Поведінковий вимір комунікативно-поведінкового компонента конкретизується через стратегії поведінки в конфлікті – суперництво, уникнення, пристосування, компроміс і співробітництво [15]. Конструктивна взаємодія передбачає не уніфікований вибір однієї стратегії, а здатність гнучко й свідомо обирати доречну для конкретної процесуальної ситуації. Концептуальним містком між психологічними механізмами та правовими принципами судочинства слугує теорія процесуальної справедливості, яка пов'язує сприйняття рішення як легітимного з можливістю бути почутим, нейтральністю судді, повагою до учасників і відчуттям небайдужості суду до справи [20].

Поглиблюючи обґрунтування емоційно-регулятивного компонента, зауважимо, що сучасний інтеракційний підхід до судових емоцій розглядає їх не як перешкоду раціональному правозастосуванню, а як явище, що формується у взаємодії з іншими учасниками процесу й може бути джерелом професійно значущої інформації та ресурсом контекстуально адекватних рішень [22]. Услід за фазовим підходом до емоційної регуляції пізнавальної діяльності [13] механізми емоційної регуляції у процесі конструктивізації доцільно розглядати як послідовність трьох фаз, які, узагальнюючи, можна окреслити як орієнтаційно-мотиваційну (оцінка емоціогенної ситуації та формування мотиву дії), виконавчу (регуляція поведінкових реакцій у процесі взаємодії) та рефлексивно-оцінну (осмислення набутого досвіду й корекція подальших стратегій). Таке фазове розуміння дає змогу вбудувати в програму послідовні розвивальні впливи – від усвідомлення емоціогенних чинників до рефлексії й закріплення продуктивних стратегій саморегуляції.

Структурно програму побудовано з чотирьох взаємодоповнювальних модулів (табл. 1). Модуль I «Професійна адаптивність» спрямований на подолання типових адаптаційних проблем фахівця – хибних очікувань щодо професії, необізнаності з поведінковими нормами професійного середовища, переважання зовнішньої мотивації та невизначеності особистої стратегії діяльності – і на засвоєння правил конструктивної групової взаємодії. Модуль II «Техніки психічної саморегуляції» розвиває здатність керувати власними станами та враженням, яке фахівець справляє на учасників взаємодії. Він охоплює формування професійного іміджу й самопрезентації, усвідомлення механізму «ефекту ореолу» та оволодіння техніками зовнішньої саморегуляції й правомірного впливу (зоровий контакт, культура мовлення, мова тіла). Модуль III «Психологічні засади профілактики професійного вигорання» ґрунтується на розумінні вигорання як наслідку некерованого довготривалого професійного стресу [2] і має на меті збереження психологічного ресурсу учасників [26]. Модуль IV «Самовдосконалення професіонала» орієнтований на професійне самовизначення, самоусвідомлення й саморефлексію як зіставлення власних можливостей із професійно-кваліфікаційними вимогами, що є основою мотивації професійної самореалізації [6]. Кожен модуль поєднує теоретичне опрацювання з інтерактивними тренінговими вправами відповідно до андрагогічних засад [8].

Актуальність модуля профілактики вигорання додатково обґрунтовується емпіричними даними про поширеність і специфіку професійного стресу у сфері права. Масштабні дослідження психологічного стресу та благополуччя суддів засвідчують значне професійне навантаження й ризики для психічного здоров'я, пов'язані з характером суддівської праці [27], а вивчення зв'язку копінг-стратегій із емоційним вигоранням в адвокатському середовищі показує, що у фахівців зі сформованим синдромом вигорання зростає роль непродуктивних механізмів психологічного захисту [7]. Це підтверджує доцільність включення до програми цілеспрямованого блоку профілактики вигорання, диференційованого за рольовими профілями.

Рольова диференціація змісту програми випливає з того, що для різних процесуальних ролей ієрархія значущості компонентів є відмінною. Для судді пріоритетними є когнітивний (рефлексивність, обґрунтованість рішень, контроль упереджень) та емоційно-регулятивний (нейтральність, керування

емоційною працею) компоненти, що узгоджується зі структурою професійно-психологічної готовності судді як представника соціономічної професії [11] та з розумінням рольового стресу як чинника вигорання у суддівській діяльності [24]. Для адвоката провідним є комунікативно-поведінковий компонент (комунікативна компетентність, емпатія, переконування) у поєднанні з емоційною саморегуляцією, потреба в якій підтверджується даними про вигорання в адвокатському середовищі [7]. Для представника суб'єкта владних повноважень визначальними є комунікативно-поведінкові якості відповідальності й принциповості та низька навіюваність як стійкість до маніпулятивного впливу. Відповідно акценти модулів і добір вправ адаптуються до рольового профілю учасника.

Програму розраховано на реалізацію на трьох рівнях, що операціоналізують дворівневу природу психологічних умов: індивідуально-психологічний рівень (розвиток особистісних, внутрішніх ресурсів окремого фахівця) відповідає підсистемі внутрішніх умов; організаційно-психологічний рівень (створення сприятливих середовищних умов) – підсистемі зовнішніх умов; а комунікативно-психологічний рівень (оптимізація взаємодії між учасниками процесу) є сполучною ланкою, у якій внутрішні ресурси реалізуються в зовнішньому середовищі взаємодії. Таке структурування забезпечує паралельний вплив на внутрішні й зовнішні чинники конструктивізації [9].

Реалізація програми підпорядкована принципу діагностичної диференціації. Оскільки кожен компонент конструктивізації може бути сформований на різному рівні, упровадженню розвивальних заходів передує діагностичний етап, за результатами якого визначають індивідуальний і рольовий профіль учасника та добирають відповідні модулі й вправи. Зміст модулів реалізується за андрагогічними засадами через опору на професійний досвід учасників, проблемно-орієнтовані завдання, групову рефлексію та зворотний зв'язок, що відповідає розумінню дорослого як активного суб'єкта навчання [8]. Такий формат забезпечує не механічне засвоєння приписів, а перетворення власного професійного досвіду учасників, що узгоджується з конструктивістською методологічною рамкою програми.

Методичне забезпечення програми охоплює чотири взаємопов'язані блоки інструментарію: діагностичний, тренінговий, рефлексивний і моніторинговий. Логіку проєктування змісту задає модель ADDIE, у якій результат кожного етапу живить наступний [28]. Емоційно-регулятивний і профілактичний складники методичного забезпечення узгоджуються з вітчизняними розробками у сфері психологічного супроводу навчання дорослих [9].

Оцінювання ефективності програми передбачається вибудувати за чотирма рівнями моделі Д. Кіркпатріка (D. Kirkpatrick): на рівні реакції – через оцінку задоволеності учасників і суб'єктивної корисності занять; на рівні научіння – через діагностику приросту знань і сформованості компонентів конструктивізації до і після програми; на рівні поведінки – через відстеження перенесення набутих навичок у реальну професійну діяльність; на рівні результатів – через показники якості професійної взаємодії та зниження проявів професійного стресу й вигорання [14]. Така багаторівнева логіка оцінювання дає змогу відмежувати короткостроковий ефект навчання від стійких змін у професійній поведінці учасників і забезпечує зворотний зв'язок для доопрацювання змісту модулів.

Практичне впровадження програми доцільно диференціювати за інституційними каналами підготовки кадрів адміністративного судочинства в Україні. Для суддів таким каналом є Національна школа суддів України, у межах якої психологічна підготовка спрямована на розвиток професійно важливих, морально-етичних і ділових якостей та відповідає концепції професійної психологічної підготовки суддівського корпусу. Для адвокатів природним каналом є система підвищення кваліфікації Національної асоціації адвокатів України та Вищої школи адвокатури, що передбачає регулярне професійне вдосконалення. Для представників суб'єктів владних повноважень – програми психологічної підготовки державних службовців у системі Національного агентства України з питань державної служби, зокрема з профілактики професійного стресу. Окремим, превентивним напрямом є інтеграція елементів програми у заклади вищої правничої освіти, що дає змогу формувати психологічні умови конструктивізації ще на етапі здобуття фаху й запобігати «шоку входження» у професію. Така диференціація каналів забезпечує адаптацію єдиної концептуальної програми до реальних організаційних умов кожної професійної групи.

Таблиця 1

Модулі програми психологічного супроводу та їх спрямованість

Модуль	Основний зміст	Провідний компонент
I. Професійна адаптивність	Подолання типових адаптаційних проблем; правила конструктивної групової взаємодії	Комунікативно-поведінковий
II. Техніки психічної саморегуляції	Професійний імідж і самопрезентація; керування враженням; техніки зовнішньої саморегуляції та правомірного впливу	Емоційно-регулятивний, комунікативно-поведінковий
III. Профілактика професійного вигорання	Розуміння природи вигорання та запобігання йому; збереження психологічного ресурсу	Емоційно-регулятивний
IV. Самовдосконалення професіонала	Професійне самовизначення, самоусвідомлення та саморефлексія; мотивація самореалізації	Когнітивний (рефлексивний)

Теоретична новизна запропонованої програми полягає в тому, що вона інтегрує розрізнені напрями дослідження психологічних умов конструктивізації в цілісну систему, побудовану на єдиній трикомпонентній моделі й диференційовану за процесуальними ролями учасників саме адміністративного судочинства з властивою йому владною асиметрією. На відміну від наявних програм психологічного супроводу окремих категорій фахівців, які здебільшого зорієнтовані на одну професійну групу, запропонована програма враховує взаємодію трьох різнорольових учасників у межах одного процесу. Водночас вона узгоджується із сучасними висновками про потребу системної психологічної підтримки фахівців права, що випливають із досліджень професійного стресу й вигорання у судово-правовій сфері [27] та огляду благополуччя фахівців права загалом [26], і конкретизує ці загальні висновки у формі структурованого розвивального інструменту, диференційованого за процесуальними ролями. Практична значущість програми полягає в можливості її використання у системі підготовки та підвищення кваліфікації суддів, адвокатів і представників суб'єктів владних повноважень, а також у діяльності психологічних служб, що супроводжують фахівців правничої сфери. Внесок статті полягає не в переліку окремих методів психологічного впливу, а в їх системній інтеграції в цілісну програму, підпорядковану єдиній трикомпонентній моделі й диференційовану за процесуальними ролями. Обмеженням є теоретичний характер розробки: емпіричну перевірку ефективності програми визначено як завдання подальшого етапу дослідження.

Висновки. Обґрунтовано, що психологічний супровід конструктивізації професійної діяльності учасників адміністративного судового процесу є системою цілеспрямованих заходів, методологічною основою якої слугує інтеграція системно-діяльнісного, конструктивістського, компетентнісного та андрагогічного підходів. Показано, що програма спрямована на розвиток трьох взаємопов'язаних компонентів конструктивізації – когнітивного, емоційно-регулятивного та комунікативно-поведінкового – з урахуванням рольової специфіки суддів, адвокатів і представників суб'єктів владних повноважень та структурної асиметрії адміністративного судочинства. Розкрито чотиримодульну структуру програми (професійна адаптивність; техніки психічної саморегуляції; профілактика професійного вигорання; самовдосконалення професіонала) та три рівні її впровадження (індивідуально-психологічний, комунікативно-психологічний, організаційно-психологічний), а також логіку методичного забезпечення на основі моделей ADDIE та Д. Кіркпатріка. Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною апробацією програми та перевіркою її ефективності за критеріями реакції, научіння, поведінкових змін і робочих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бедь В. В. Юридична психологія : навч. посіб. Київ, 2018. 226 с.
2. Бєляєва С. Професійне вигорання: шляхи запобігання. Збірник матеріалів Національної школи суддів України. 2014. С. 121–125.
3. Ванджурак Р. Емоційна складова розсуду суб'єктів правозастосування (роль емоцій в ухваленні дискреційних рішень). Наука і правоохорона. 2025. Вип. 1-2 (67-68). DOI: 10.33270/0525676812.6.
4. Головань М. С. Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця: матеріали III Міжвузівської науково-практичної конференції (Суми, 5–6 грудня 2012 р.). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. С. 21–23.
5. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 344 с.
6. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 200 с.
7. Крайніков Е. В., Пільков К. Копінг-стратегії та механізми психологічного захисту особистості у подоланні емоційного вигорання в адвокатському середовищі. *Вісник* Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2016. № 1(4). С. 71-74.
8. Лук'янова Л. Б. Освіта дорослих: сучасні стратегії і практики в Україні та зарубіжжі : монографія. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 340 с.
9. Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення : монографія / Е. О. Помиткін, В. В. Рибалка, О. М. Ігнатович та ін. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2019.
10. Рибалка В. В. Психологія розвитку особистісної готовності педагогів до професійної діяльності : методичні рекомендації. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2023.
11. Савченко Г. В. Професійно-психологічна готовність особистості до соціономічних особливостей суддівської діяльності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2017.
12. Тимощук Є. А. Психологічні особливості формування саморегуляції майбутніх педагогів в умовах невизначеності : дис. ... д-ра філософії : 053. Острог, 2025.
13. Чебикін О. Я. Структура, зміст та особливості емоційної регуляції пізнавальної діяльності школярів. Психологія і суспільство. 2016. № 4(66). С. 76-88.
14. Alsalamah A., Callinan C. Adaptation of Kirkpatrick's four-level model of training criteria to evaluate training programmes for head teachers. Education Sciences. 2021. Vol. 11, No. 3. Art. 116. DOI: 10.3390/educsci11030116.
15. De Dreu C. K. W., Evers A., Beersma B., Kluwer E. S., Nauta A. A theory-based measure of conflict management strategies in the workplace. Journal of Organizational Behavior. 2001. Vol. 22, No. 6. P. 645-668. DOI: 10.1002/job.107.
16. Frederick S. Cognitive reflection and decision making. Journal of Economic Perspectives. 2005. Vol. 19, No. 4. P. 25–42. DOI: 10.1257/089533005775196732.
17. Gross J. J., John O. P. Individual differences in two emotion regulation processes: implications for affect, relationships, and well-being. Journal of Personality and Social Psychology. 2003. Vol. 85, No. 2. P. 348-362. DOI: 10.1037/0022-3514.85.2.348.
18. Jones E. An emotionally vulnerable profession? Professional values and emotions within legal practice. Legal Ethics. 2023. Vol. 26, No. 2. P. 238-257. DOI: 10.1080/1460728x.2024.2341345.

19. Kuchuk A. M., Andrusyshyn B. I., Bilozorov Y. V., Minchenko O. V., Filianina L. A. Lawyer's emotional intelligence and professional ethics development: aspects of the widespread introduction of legal clinic. Linguistics and Culture Review. 2021. Vol. 5, No. S2. P. 608–618. DOI: 10.21744/lingcure.v5nS2.1395.

20. Leben S. Exploring the overlap between procedural-justice principles and emotion regulation in the courtroom. Oñati Socio-Legal Series. 2019. Vol. 9, No. 5. P. 852-864. DOI: 10.35295/osls.iisl/0000-0000-0000-1068.

21. Mann L., Burnett P., Radford M., Ford S. The Melbourne Decision Making Questionnaire: an instrument for measuring patterns for coping with decisional conflict. Journal of Behavioral Decision Making. 1997. Vol. 10, No. 1. P. 1-19.

22. Maroney T. A. Empirically investigating judicial emotion. Oñati Socio-Legal Series. 2019. Vol. 9, No. 5. P. 799-830. DOI: 10.35295/osls.iisl/0000-0000-0000-1089.

23. Peer E., Gamliel E. Heuristics and biases in judicial decisions. Court Review: The Journal of the American Judges Association. 2013. Vol. 49. P. 114–118.

24. Pereira S. P. M., Correia P. M. A. R., Palma P. J. da, Pitacho L., Lunardi F. C. The conceptual model of role stress and job burnout in judges: the moderating role of career calling. Laws. 2022. Vol. 11, No. 3. Art. 42. DOI: 10.3390/laws11030042.

25. Rašić M. Absence of an oral hearing in administrative disputes: a comparative analysis of Slovenia and Croatia. Central European Public Administration Review. 2023. Vol. 21, No. 2. P. 141–164. DOI: 10.17573/cepar.2023.2.07.

26. Rossouw E., Rothmann S. Well-being of judges: A review of quantitative and qualitative studies. South African Journal of Industrial Psychology. 2020. Vol. 46. Art. a1759. DOI: 10.4102/sajip.v46i0.1759.

27. Schrever C., Hulbert C., Sourdin T. The psychological impact of judicial work: Australia's first empirical research measuring judicial stress and wellbeing. Journal of Judicial Administration. 2019. Vol. 28, No. 3. P. 141-168.

28. Szabo D. A. Adapting the ADDIE instructional design model in online education. Studia Universitatis Babeș-Bolyai Psychologia-Paedagogia. 2022. Vol. 67, No. 1. P. 125-140. DOI: 10.24193/subbpsyped.2022.1.08.

Дата першого надходження статті до видання: 12.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.11.2026